

تأثیر استراتژی تنوع بر عملکرد مالی شرکت‌های تولیدی عضو بورس اوراق بهادار تهران

رضا تهرانی^۱، محمدعلی بابایی زکلیکی^۲، کیانا کریمی^{*۲}

۱. دانشیار دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، ایران

۲. استادیار دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد دانشگاه الزهراء، ایران

کارشناسی ارشد مدیریت مالی دانشگاه الزهراء، ایران

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۶/۱/۲۱، تاریخ تصویب: ۱۳۸۶/۱۲/۵)

چکیده

در سال‌های اخیر، ارتباط میان عملکرد و تنوع شرکت یک موضوع مهم تجربی در مدیریت مالی شده است. استراتژی‌های تنوع می‌توانند توازن رقابتی یک صنعت را تحت تأثیر قرار دهند. در مقاله حاضر سعی بر آن است تا با استفاده از آزمون‌های آماری مورد نیاز رابطه میان متغیر تنوع و نسبت‌های مالی، به‌عنوان معیار عملکرد مبتنی بر حسابداری سنجیده شود. در این بررسی از روش تحقیق مبتنی بر آزمون همبستگی استفاده می‌نماییم. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که به‌کارگیری استراتژی تنوع بر عملکرد مالی شرکت‌های تولیدی تأثیری ندارد.

واژه‌های کلیدی:

بیان مسأله تحقیق

بسیاری از سازمان‌های امروزی در دنیا به سمت بزرگ‌تر شدن و افزایش محیط فعالیت کسب و کارشان پیش می‌روند شاید یکی از دلایل این امر، پاسخگویی به نیازهای چندگانه مشتریان باشد. مدیران سعی می‌کنند از طریق برآوردن نیازهای چندجانبه مشتریان، آنها را به سازمانشان وفادارتر سازند. به همین دلیل و دلایل فنی دیگر نظیر برآورده ساختن مواد اولیه و سیستم توزیع پخش محصول نهایی در درون سازمان، بسیاری از سازمان‌ها به تنوع روی آورده‌اند. سوالی که ممکن است در ذهن مدیران مطرح شود این است که ایجاد تنوع در کسب و کارهای شرکت، چه تاثیری بر عملکرد شرکت دارد. از معیارهای سنجش عملکرد شرکت، نسبت‌های مالی است. تحقیق حاضر بر این است تا با انتخاب نمونه‌ای از شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران و محاسبه تنوع کسب و کار آنها و محاسبه این نسبت‌ها به عنوان معیار عملکرد مالی، رابطه موجود میان تنوع کسب و کار با عملکرد مالی شرکت‌ها را تعیین نماید.

هدف تحقیق

هدف از انجام این پژوهش، بررسی این موضوع است که چه ارتباطی میان تنوع کسب و کار شرکت‌ها به عنوان متغیر مستقل با نسبت‌های مالی به عنوان معیار عملکرد مالی شرکت در جایگاه متغیر وابسته وجود دارد.

پیشینه تحقیقات انجام شده

موضوع انتخاب میان تنوع‌گرایی و تخصص‌گرایی در فعالیت‌های کسب و کار شرکت به طور گسترده‌ای در ادبیات مدیریت مالی اخیر مورد توجه قرار گرفته است [۱۴]. نتایج مطالعات به شرح ذیل است:

دنیس (۲۰۰۲) نیز متوجه شده است که اثرات تنوع صنعتی بر ارزش شرکت منفی است [۱۷].

رابطه منفی میان تنوع و عملکرد وجود دارد [۲۱].

کروز (۲۰۰۲)، هوشینو (۲۰۰۱)، کلارک و افک (۱۹۹۴) نشان می‌دهند که یک افت عمده در عملکرد بعد از تنوع به وجود می‌آید [۱۶].

الچیان (۱۹۶۹)، وستون (۱۹۷۰)، ویلیامسون (۱۹۷۰)، (۱۹۷۵) و (۱۹۸۵) استدلال می‌نمایند که تنوع شرکت می‌تواند به علت نیاز به ایجاد و گسترش بازارهای سرمایه داخلی شرکت ایجاد شود [۸].

گران، جاموئین و توماس (۱۹۸۸) طی مطالعه‌ای که در شرکت‌های انگلیسی انجام دادند به این نتیجه رسیدند که تنوع ارتباط مستقیمی با سودآوری شرکت‌ها دارد [۱۰].

هایلند و دیلتز (۲۰۰۲) به‌طور تجربی شرکت را با توجه به نگرش نمایندگی مورد بررسی قرار دادند. شرکت‌های تنوع یافته وجه نقد بیشتری در دست دارند [۱۷].

هیلی (۱۹۹۲)، هرون و لی (۲۰۰۲)، رحمان، لیمک (۲۰۰۴) بیان می‌دارند که یک بهبود عظیم در عملکرد بعد از تنوع به وجود می‌آید [۱۶].

سایر نتایج به شرح ذیل است:

علاوه بر بیشتر تحقیقات آکادمیک، کمی از تحقیقات در یک سبک با گرایش به عمل به‌صورت تجربی انجام شده است. در چنین تحقیقی گروه مشاورین بوستن مجموع بازده به سهامداران (TSR) برای بزرگ‌ترین شرکت‌های آلمانی برای سال‌های ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۵ را تجزیه و تحلیل نمودند تحقیق به این نتیجه رسید که هیچ ارتباط مشخصی میان نوع و سطح تنوع و TSR وجود ندارد: به همان اندازه که شرکت‌های متمرکز خوب و بد در نمونه وجود دارد، به همان اندازه شرکت‌های مختلط خوب و بد وجود دارد.

در بررسی ۸۲ مطالعه در مورد رابطه میان تنوع و عملکرد در طی ۳ دهه اخیر، پالیچ (۲۰۰۰) نتیجه ۵۵ تحقیق خود را به این صورت بیان می‌دارد که تنوع تا نقطه مشخص سودآور است و از آن بیشتر باعث مشکلات عملکردی می‌شود [۷].

فرضیات تحقیق

۱. شرکت‌هایی که استراتژی تنوع را به کار می‌گیرند نسبت به سایر شرکت‌ها از نسبت‌های نقدینگی بیشتری برخوردارند.
۲. شرکت‌هایی که استراتژی تنوع را به کار می‌گیرند نسبت به سایر شرکت‌ها از نسبت‌های اهرمی کمتری برخوردارند.

۳. شرکت‌هایی که استراتژی تنوع را به کار می‌گیرند نسبت به سایر شرکت‌ها از نسبت‌های فعالیت (کارایی) بیشتری برخوردارند.
۴. شرکت‌هایی که استراتژی تنوع را به کار می‌گیرند نسبت به سایر شرکت‌ها از نسبت سودآوری بیشتری برخوردارند.

قلمرو تحقیق

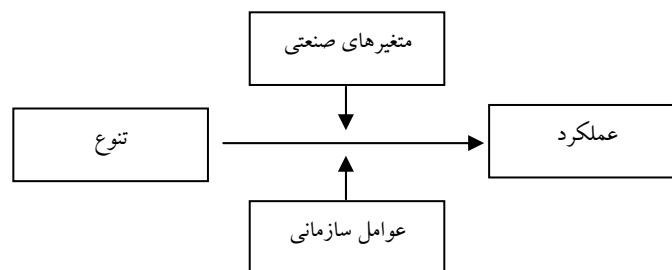
قلمرو موضوعی تحقیق: این تحقیق در چارچوب تئوری‌های مدیریت مالی و مدیریت استراتژیک سازمان‌هاست.

قلمرو مکانی تحقیق: قلمرو مکانی این تحقیق شرکت‌های تولیدی عضو بورس اوراق بهادار تهران در صنایع مختلف می‌باشند.

قلمرو زمانی تحقیق: این تحقیق بازه زمانی ۴ ساله ۸۴-۱۳۸۱ را در نظر می‌گیرد.

چارچوب مفهومی تحقیق

Datta e.a. (۱۹۹۱) چارچوب مفهومی ذیل را در تحلیل رابطه میان تنوع و عملکرد ارائه نموده است:

در این بررسی تنوع متغیر مستقل و نسبت‌های مالی متغیرهای وابسته هستند؛ از متغیرهای تعدیل‌گر که در به‌کارگیری استراتژی تنوع باید به آن توجه شود متغیرهای صنعتی و تناسب سازمانی است. محققان تناسب میان تنوع و ۴ عامل سازمانی را مورد بررسی قرار داده‌اند: ساختار سازمانی، سیستم‌های سازمانی، فرهنگ سازمانی و ویژگی‌های مدیریتی.

طبقه‌بندی تنوع

راملت در سال ۱۹۷۴ فعالیت‌های کسب و کار را از لحاظ میزان ونوع متنوع بودن به طبقه‌های مختلفی تقسیم نمود. دو معیار اصلی برای طبقه‌بندی عبارتند از «نرخ تخصصی بودن» (SR) و «نرخ مرتبط بودن» (Rr).

«نرخ تخصصی بودن» عبارتست از: نسبت درآمد حاصل از بزرگ‌ترین کسب و کار شرکت به کل درآمد شرکت در یک سال مشخص. «نرخ مرتبط بودن» عبارتست از: نسبت درآمد حاصل از بزرگ‌ترین گروه فعالیت مرتبط شرکت به کل درآمد شرکت در یک سال مشخص [۷].

براساس این طبقه‌بندی، راملت شرکت‌ها را به‌طور کلی در سه دسته زیر از لحاظ تنوع طبقه‌بندی می‌نماید:

۱. شرکت‌های تک محصولی (کسب و کار منفرد) $SR \geq 0.95$
۲. شرکت‌های با تنوع متوسط $0.7 \leq SR < 0.95$
۳. شرکت‌های بسیار متنوع $SR < 0.7$ (۱۹)

انگیزه به کارگیری تنوع

تراتوین (۱۹۹۰) ۷ تئوری انگیزه‌های تنوع را به‌صورت زیر تعریف می‌نماید:

۱. **تئوری کارایی:** این مفهوم بیان می‌کند که هدف از بکارگیری استراتژی تنوع دستیابی به هم‌افزایی است. در این مطالعه، هم‌افزایی به‌عنوان واقعیتی تعریف شده است که از طریق «صرفه‌جویی ناشی از مقیاس» و «صرفه‌جویی ناشی از وسعت» در تولید، بازاریابی، مواد خام، تحقیق و توسعه و مهندسی از طریق ترکیب واحدهای تجاری به وجود می‌آید. هم‌افزایی مالی، عملیاتی و مدیریتی زمانی ایجاد می‌شود که فعالیت‌ها و عملیات واحدهای تجاری متخلف، مکمل یکدیگر باشند [۶].

۲. **تئوری انحصاری:** این تئوری بیان می‌دارد که شرکت‌ها استراتژی تنوع را به‌کار می‌گیرند تا به قدرت بازاری دست یابند. مفروضات این تئوری این است که شرکت‌های مختلط استراتژی تنوع را به‌کار می‌گیرند تا از کمک مالی متقابل واحدهای کسب و کار بهره‌گیرند، رقابت را در چندین بازار هم‌زمان محدود کنند و مانع ورود بالقوه رقبا به بازارشان شوند. این سه مزیت تئوری انحصاری از ایده روابط متقابل رقبا حمایت می‌نماید.

۳. **تئوری ارزش:** این تئوری اکتساب‌هایی را مدنظر قرار می‌دهد که توسط مدیرانی انجام می‌شود که اطلاعات بیشتری از بازار سهام در مورد ارزش بالقوه نامطمئن شرکت هدف دارند. مفروضات این تئوری این است که شرکت دارای اطلاعات با ارزش و منحصر به فردی برای بالا بردن ارزش مجموع کسب و کارها از طریق ادغام و اکتساب و تنوع بخشی کسب و کارهایی دارد که ارزش بالقوه دارند و از ترکیب این کسب و کارها ارزش‌زایی می‌کند.

۴. **تئوری ساختن امپراطوری:** این تئوری بیان می‌دارد که مدیران از طریق استراتژی تنوع، بیشتر اهداف شخصی خود را دنبال می‌نمایند تا افزایش ارزش سهامداران.

۵. **تئوری فرایند:** این تئوری بیان می‌دارد که تصمیمات استراتژیک بیشتر به‌عنوان نتایج فرایندهای درونی شرکت از قبیل جریان‌ات عادی سازمان یا قدرت سیاسی در فرایند تصمیم‌گیری شرح داده می‌شود تا گزینه‌ای کاملاً عقلایی.

۶. **تئوری مهاجم:** هولدرنس و شیهام (۱۹۸۵) واژه «مهاجم» را به این صورت تعریف نموده‌اند که یک شرکت کسب و کارهایی را که دارای ثروت هستند تحت مالکیت و اکتساب خود درآورد و باعث انتقال ثروت از این کسب و کارها به شرکت مادر شود.

۷. **تئوری اخلال:** این نگرش بیان می‌دارد که انگیزه‌های تنوع بدلیل اختلال اقتصادی رخ می‌دهد. گات (۱۹۶۹) بیان می‌دارد که اختلال اقتصادی بسیاری تغییرات در انتظارات افراد به وجود می‌آورد و درجه کلی عدم اطمینان را افزایش می‌دهد.

تراوین (۱۹۹۰) استدلال نموده است که تئوری ارزش، تئوری ساختن امپراطوری و تئوری فرایند بیش از بقیه پذیرفته شده‌اند. نویسنده همچنین بیان داشته است که غالب‌ترین تئوری یعنی تئوری کارایی، اعتبار محدودی به‌دست آورده است [۴].

روش تحقیق

این تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی و کاربردی است.

تحقیق توصیفی شامل مجموعه روش‌هایی است که هدف آنها توصیف نمودن شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی است. با توجه به مساله و هدف اصلی این تحقیق که به دنبال بررسی رابطه میان تنوع و عملکرد می‌باشد، از روش تحقیق همبستگی استفاده می‌شود. تحقیق همبستگی که از نوع تحقیقات توصیفی است دو نوع می‌باشد:

الف) تحقیق مبتنی بر آزمون همبستگی اسپیرمن یا پیرسون

ب) تحقیق مبتنی بر تجزیه و تحلیل رگرسیون
 تحلیل‌های رگرسیونی جهت پیش‌بینی یک متغیر بر حسب متغیر یا متغیرهای دیگر
 به کار گرفته می‌شود.
 در پژوهش حاضر به منظور بررسی رابطه خطی میان تنوع و عملکرد مالی شرکت‌های
 بورسی از تحلیل رگرسیون خطی استفاده می‌شود. برای تعیین شدت و نوع رابطه نیز از
 ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌گردد.

جامعه آماری

جامعه آماری تحقیق حاضر عبارتست از کلیه شرکت‌های تولیدی که در پایان ۴ سال مالی
 ۱۳۸۱-۸۴ عضو بورس اوراق بهادار بوده‌اند.

نمونه آماری

برای انتخاب نمونه آماری از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی و از فرمول (۲) برای تعیین
 حجم نمونه استفاده شده است:

$$n = \frac{N(Z_{\alpha/2})^2 pq}{(N-1)e^2 + (Z_{\alpha/2})^2 pq}$$

در فرمول فوق N حجم جامعه مورد مطالعه، $Z_{\alpha/2}$ سطح اطمینان جامعه آماری با فرض
 نرمال بودن توزیع می‌باشد که در این تحقیق سطح اطمینان ۹۵٪ ($1-\alpha$) و مقدار خطا ۵٪
 $P, (\alpha)$ (احتمال موفقیت) و q (احتمال شکست) در تحقیق حاضر برای حداکثر شدن
 حجم نمونه برابر با ۰/۵ در نظر گرفته شده‌اند؛ e (دقت برآورد) در تحقیق حاضر ۰/۰۷
 در نظر گرفته شده است.

ابزار و نحوه جمع‌آوری داده‌ها

در تحقیق حاضر ابزار جمع‌آوری داده‌ها، اسناد و مدارک می‌باشد. در پاره‌ای از مواقع
 محقق برای جمع‌آوری اطلاعات باید از اسناد و مدارک موجود مرتبط با موضوع مورد
 مطالعه استفاده کند. اگر اسناد معتبر باشد. روایی و اعتبار در درون آن نهفته است.

فنون تجزیه و تحلیل اطلاعات

پس از جمع آوری داده‌های مورد نیاز، آزمون‌های آماری مورد نیاز با به کارگیری نرم افزار SPSS به شرح زیر انجام گرفت:

آزمون تصادفی بودن داده‌ها (Runs Test) به منظور مشخص نمودن این مطلب که آیا اعضای نمونه آماری به صورت تصادفی از میان جامعه انتخاب شده‌اند، انجام گرفت.

نمودار پراکنش برای تعیین نوع رابطه بین متغیر مستقل و هر یک از متغیرهای وابسته رسم و در صورتی که رابطه خطی به نظر آمد معادله رگرسیون برای آن استخراج گردید.

آزمون همبستگی پیرسون برای شناسایی ارتباط میان تنوع محاسبه شده از طریق فرمول آنتروپی و متغیرهای عملکرد مالی شرکت‌ها مورد استفاده قرار گرفت. شرکت‌ها به دو گروه تنوع گرا و تمرکزگرا دسته‌بندی شدند و به کمک نرم‌افزار SPSS آزمون برابری میانگین دو جامعه برای مقایسه نسبت‌های مالی آنان صورت گرفت.

از تقسیم‌بندی راملت برای دسته‌بندی شرکت‌ها به ۳ گروه غیرمتنوع، متنوع متوسط و بسیار متنوع استفاده گردید و روی این ۳ دسته تحلیل واریانس یکراهه برای آزمون برابری متوسط نسبت‌های مالی انجام گرفت.

جهت کنترل بعضی از متغیرهای اساسی تأثیرگذار بر متغیرهای وابسته، ۵ صنعت از بین صنایع موجود در نمونه آماری انتخاب گردید و مراحل مذکور برای این صنایع تکرار شد.

متدولوژی فرضیات

روش آزمون فرضیه اول

فرضیه اول: شرکت‌هایی که استراتژی تنوع را به کار می‌گیرند نسبت به سایر شرکت‌ها از نسبت‌های نقدینگی بیشتری برخوردارند.

فرضیه اول به شکل آماری به این صورت بیان می‌شود:

$$\begin{cases} H_0 : \rho \leq 0 \\ H_1 : \rho > 0 \end{cases}$$

نگاره ۱. بررسی رابطه میان تنوع و نسبت جاری

همبستگی			
نسبت جاری	تنوع		
۰/۰۴۸	۱	همبستگی پیرسون	تنوع
۰/۶۳۴	۰	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	
۱	۰/۰۴۸	همبستگی پیرسون	نسبت جاری
۰	۰/۶۳۴	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	

نگاره ۲. بررسی رابطه میان تنوع و نسبت آنی

همبستگی			
نسبت آنی	تنوع		
-۰/۰۲۰	۱	همبستگی پیرسون	تنوع
۰/۸۴۶	۰	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	
۱	-۰/۰۲۰	همبستگی پیرسون	نسبت آنی
۰	۰/۸۴۶	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	

روش آزمون فرضیه دوم

فرضیه دوم: شرکت‌هایی که استراتژی تنوع را به کار می‌گیرد نسبت به سایر شرکت‌ها از نسبت‌های اهرمی کمتری برخوردارند.

فرضیه دوم به شکل آماری به این صورت بیان می‌شود:

$$\begin{cases} H_0 : \rho \geq 0 \\ H_1 : \rho < 0 \end{cases}$$

نگاره ۳. بررسی رابطه میان تنوع و نسبت بدهی

همبستگی			
نسبت بدهی	تنوع		
-۰/۰۶۳	۱	همبستگی پیرسون	تنوع
۰/۵۳۵	۰	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	
۱	-۰/۰۶۳	همبستگی پیرسون	نسبت بدهی
۰	۰/۵۳۵	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	

روش آزمون فرضیه سوم

فرضیه سوم: شرکت‌هایی که استراتژی تنوع را به کار می‌گیرند نسبت به سایر شرکت‌ها از نسبت‌های فعالیت (کارایی) بیشتری برخوردارند.

فرضیه سوم به شکل آماری به این صورت بیان می‌شود

$$\begin{cases} H_0 : \rho \leq 0 \\ H_1 : \rho > 0 \end{cases}$$

نگاره ۴. بررسی رابطه میان تنوع و نسبت گردش مجموع دارایی‌ها

همبستگی			
نسبت گردش مجموع دارایی‌ها	تنوع		
۰/۱۴۹	۱	همبستگی پیرسون	تنوع
۰/۱۳۸	۰	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	
۱	۰/۱۴۹	همبستگی پیرسون	نسبت گردش مجموع دارایی‌ها
۰	۰/۱۳۸	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	

نگاره ۵. بررسی رابطه میان تنوع و نسبت گردش موجودی کالا

همبستگی			
نسبت گردش موجودی کالا	تنوع		
۰/۰۳۰	۱	همبستگی پیرسون	تنوع
۰/۷۶۷	۰	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	
۱	۰/۰۳۰	همبستگی پیرسون	نسبت گردش موجودی کالا
۰	۰/۷۶۷	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	

روش آزمون فرضیه چهارم

فرضیه چهارم: شرکت‌هایی که استراتژی تنوع را به کار می‌گیرند نسبت به سایر شرکت‌ها از نسبت‌های سودآوری بیشتری برخوردارند.

فرضیه چهارم به شکل آماری به این صورت بیان می‌شود:

$$\begin{cases} H_0 : \rho \leq 0 \\ H_1 : \rho > 0 \end{cases}$$

نگاره ۶. بررسی رابطه میان تنوع و نسبت حاشیه ناخالص سود

همبستگی			
نسبت حاشیه ناخالص سود	تنوع		
-۰/۰۴۴	۱	همبستگی پیرسون	تنوع
۰/۶۶۲	۰	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	
۱	-۰/۰۴۴	همبستگی پیرسون	نسبت حاشیه ناخالص سود
۰	۰/۶۶۲	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	

نگاره ۷. بررسی رابطه میان تنوع و نسبت حاشیه خالص سود

همبستگی			
نسبت حاشیه خالص سود	تنوع		
۰/۰۱۲	۱	همبستگی پیرسون	تنوع
۰/۹۰۵	۰	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	
۱	۰/۰۱۲	همبستگی پیرسون	نسبت حاشیه خالص سود
۰	۰/۹۰۵	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	

نگاره ۸. بررسی رابطه میان تنوع و نسبت بازده سرمایه‌گذاری

همبستگی			
نسبت بازده سرمایه‌گذاری	تنوع		
۰/۰۴۱	۱	همبستگی پیرسون	تنوع
۰/۶۸۷	۰	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	
۱	۰/۰۴۱	همبستگی پیرسون	نسبت بازده سرمایه‌گذاری
۰	۰/۶۸۷	sig	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	

تکانه ۹. بررسی رابطه میان تنوع و نسبت بازده حقوق صاحبان سهام

همبستگی		
نسبت بازده حقوق صاحبان سهام	تنوع	
۰/۰۶۷	۱	همبستگی پیرسون
۰/۵۰۹	۰	sig
۱۰۰	۱۰۰	تعداد
۱	۰/۰۶۷	همبستگی پیرسون
۰	۰/۵۰۹	sig
۱۰۰	۱۰۰	تعداد

نتایج آزمون فرض‌ها و تجزیه و تحلیل آنها

الف) نتیجه آزمون فرضیه اول و تجزیه و تحلیل آن

همان‌طور که در جدول همبستگی بین تنوع و نسبت جاری ملاحظه می‌گردد ضریب همبستگی پیرسون بین «تنوع» و «نسبت جاری» برابر با ۰/۰۴۸ می‌باشد که مبین همبستگی ضعیفی است. در سطح خطای $\alpha = 0/05$ ملاحظه می‌شود که sig محاسبه شده برابر است با ۰/۶۳۴ و از $\alpha = 0/05$ بزرگ‌تر است؛ در جدول همبستگی بین تنوع و نسبت آنی ضریب همبستگی پیرسون بین «تنوع» و «نسبت آنی» برابر با ۰/۰۲۰ - می‌باشد که این ضریب نیز مبین همبستگی ضعیفی است. در سطح خطای $\alpha = 0/05$ ، ملاحظه می‌شود که sig محاسبه شده برابر است با ۰/۸۴۶ و از $\alpha = 0/05$ بزرگ‌تر است؛ در مجموع نتایج این دو آزمون نشان می‌دهد که فرض H_0 مبنی بر «عدم وجود رابطه میان تنوع و نسبت نقدینگی» تأیید و فرض H_1 مبنی بر «وجود رابطه مثبت میان تنوع و نسبت آنی» رد می‌شود.

تجزیه و تحلیل نتیجه اول

فرضیه اول تحقیق رد شد، این یافته نشان می‌دهد که در این بررسی با ۹۵٪ اطمینان رابطه معناداری بین تنوع محصولات شرکت‌های تولیدی و نسبت نقدینگی آنها در بازه زمانی ۸۴-۸۱ وجود نداشته است. نسبت نقدینگی وضعیت نقدینگی شرکت را نشان می‌دهد و با دارایی‌های جاری رابطه مثبت و با بدهی‌های جاری رابطه منفی دارد. عوامل بسیاری می‌تواند در میزان دارایی جاری و بدهی جاری اثرگذار باشد. از جمله: میزان تولید و فروش، شیوه تامین مالی، رشد یا افول بازار محصولات شرکت، میزان سرمایه در گردش شرکت، میزان تنوع در محصولات و گسترش حوزه فعالیت و ... رد شدن فرض اول نشان

می‌دهد که با اطمینان ۹۵٪ در این بررسی در بازه زمانی ۸۴-۸۱ عامل تنوع در کاهش یا افزایش نسبت‌های نقدینگی اثر گذار نبوده است.

ب) نتیجه آزمون فرضیه دوم و تجزیه و تحلیل آن

همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌گردد ضریب همبستگی پیرسون بین «تنوع» و «نسبت بدهی» برابر با ۰/۰۶۳- می‌باشد که مبین همبستگی ضعیفی است. در سطح خطای $\alpha=0/05$ ، ملاحظه می‌شود که sig محاسبه شده برابر است با ۰/۵۳۵ و از $\alpha=0/05$ بزرگ‌تر است؛ بنابراین، فرض H_0 مبنی بر «عدم وجود ارتباط میان تنوع و نسبت اهرمی» تایید می‌شود و فرض H_1 مبنی بر «وجود رابطه منفی میان تنوع و نسبت اهرمی» رد می‌شود.

تجزیه و تحلیل نتیجه دوم

فرضیه دوم تحقیق رد شد، این یافته حاکی از آن است که تنوع شرکت‌ها نمی‌تواند نقش تأثیرگذاری در افزایش یا کاهش نسبت اهرمی آنها داشته باشد و قطعاً برای یافتن دلیل تغییر در نسبت‌های اهرمی شرکت‌ها باید در پی عوامل دیگری بود.

ج) نتیجه آزمون فرضیه سوم و تجزیه و تحلیل آن

همان‌طور که در جدول همبستگی بین تنوع و نسبت گردش مجموع دارایی‌ها ملاحظه می‌گردد ضریب همبستگی پیرسون بین «تنوع» و «نسبت گردش مجموع دارایی‌ها» برابر با ۰/۱۴۹ می‌باشد که مبین همبستگی ضعیفی است. در سطح خطای $\alpha=0/05$ ، ملاحظه می‌گردد که sig محاسبه شده برابر است با ۰/۱۴۹ و از $\alpha=0/05$ بزرگ‌تر است؛ همان‌طور که در نگاره همبستگی بین تنوع و نسبت گردش موجودی کالا ملاحظه می‌گردد ضریب همبستگی پیرسون بین «تنوع» و «نسبت گردش موجودی کالا» برابر با ۰/۰۳۰ می‌باشد و مبین همبستگی ضعیفی است. در سطح خطای $\alpha=0/05$ ، ملاحظه می‌گردد که sig محاسبه شده برابر است با ۰/۷۶۷ و از $\alpha=0/05$ بزرگ‌تر است؛ در مجموع نتایج این دو آزمون نشان می‌دهد که فرض H_0 مبنی بر «عدم وجود رابطه میان تنوع و نسبت فعالیت (کارایی)» تایید و فرض H_1 مبنی بر «وجود رابطه مثبت میان تنوع و نسبت فعالیت» رد می‌شود.

تجزیه و تحلیل نتیجه سوم

فرضیه سوم تحقیق رد شد، این یافته نشان می‌دهد که در این بررسی با اطمینان ۹۵٪ رابطه معناداری بین تنوع محصولات شرکت‌های تولیدی و نسبت فعالیت آنها در بازه زمانی ۸۴-۸۱ وجود نداشته است، در نتیجه برای یافتن دلیل تغییر در نسبت‌های فعالیت شرکت‌ها باید در پی عوامل دیگری بود.

د) نتیجه آزمون فرضیه چهارم و تجزیه و تحلیل آن

همان‌طور که در نگاره همبستگی بین تنوع و نسبت حاشیه ناخالص سود ملاحظه می‌گردد ضریب همبستگی پیرسون بین «تنوع» و «نسبت حاشیه ناخالص سود» برابر با $0/044-$ می‌باشد و مبین همبستگی ضعیفی است. در سطح خطای $\alpha=0/05$ ، ملاحظه می‌گردد که sig محاسبه شده برابر است با $0/662$ و از $\alpha=0/05$ بزرگ‌تر است؛ در نگاره همبستگی بین تنوع و نسبت حاشیه خالص سود، ضریب همبستگی پیرسون بین «تنوع» و «نسبت حاشیه خالص سود» برابر با $0/012$ می‌باشد و این ضریب نیز مبین همبستگی ضعیفی است. در سطح خطای $\alpha=0/05$ ، ملاحظه می‌گردد که sig محاسبه شده برابر است با $0/905$ و از $\alpha=0/05$ بزرگ‌تر است؛ در جدول همبستگی بین تنوع و نسبت بازده سرمایه‌گذاری، ضریب همبستگی پیرسون بین «تنوع» و «نسبت بازده سرمایه‌گذاری» برابر با $0/041$ می‌باشد و مبین همبستگی ضعیفی است. در سطح خطای $\alpha=0/05$ ملاحظه می‌گردد که sig محاسبه شده برابر است با $0/687$ و از $\alpha=0/05$ بزرگ‌تر است؛ در نگاره همبستگی بین تنوع و نسبت بازده حقوق صاحبان سهام، ضریب همبستگی پیرسون بین «تنوع» و «نسبت بازده حقوق صاحبان سهام» برابر با $0/067$ می‌باشد و مبین همبستگی ضعیفی است. در سطح خطای $\alpha=0/05$ ، ملاحظه می‌گردد که sig محاسبه شده برابر است با $0/509$ و از $\alpha=0/05$ بزرگ‌تر است، در مجموع نتایج این چهار آزمون نشان می‌دهد که فرض H_0 مبنی بر «عدم وجود رابطه میان تنوع و نسبت سود آوری» تایید و فرض H_1 مبنی بر «وجود رابطه مثبت میان تنوع و نسبت سود آوری» رد می‌شود.

تجزیه و تحلیل نتیجه چهارم

فرضیه چهارم تحقیق رد شد، این یافته نیز نشان می‌دهد که در این بررسی با اطمینان ۹۵٪ رابطه معناداری بین تنوع محصولات شرکت‌های تولیدی و نسبت سودآوری آنها در بازه زمانی ۸۴-۱۳۸۱ وجود نداشته است؛ در نتیجه برای یافتن دلیل تغییر در نسبت‌های سودآوری باید در پی عوامل دیگری بود.

محدودیت تحقیق

۱. در تحقیق از نسبت‌های مالی به‌عنوان نماینده عملکرد مالی استفاده نمودیم و به علت محدودیت زمانی و اطلاعاتی ناچار به ساده‌سازی مسئله تحقیق شده‌ایم.
۲. از آنجا که بسیاری از شرکت‌ها متمرکز بودند و هیچگونه تنوعی در کسب‌وکار آنها وجود نداشت ناچار به حذف آنها از نمونه می‌شدیم و در نتیجه تعداد شرکت‌های موجود در نمونه انتخابی با تعداد نمونه محاسبه شده متفاوت شد.
۳. به علت محدودیت زمانی و حجم گسترده داده‌ها و متغیرهای محاسبه شده در این بررسی امکان کنترل تمام متغیرهای اثرگذار فراهم نبود.

بحث و نتیجه‌گیری

۱. در تنوع‌گرایی باید یک رشد مداوم در توانایی مدیریت مدیران تنوع‌گرا وجود داشته باشد. یکی از دلایلی که در دست نیافتن به نتایج مورد نظر می‌توان تصور نمود، این است که مدیران استراتژی تنوع را در پیش گرفته‌اند در حالی که توانایی مدیریت آنها با گسترش مجموعه تحت مدیریت، همزمان و همسو رشد نموده است.
۲. شرکت‌های تنوع‌یافته کمبود نیروی کار ماهر و کارآزموده دارند که مهارت، قابلیت، تجربه و دانش در چندین کسب‌وکار داشته باشد. این موضوع می‌تواند از عوامل اثرگذار بر رابطه تنوع و عملکرد باشد.
۳. هزینه راه‌اندازی شرکت‌های تنوع‌یافته به‌خصوص شرکت‌های متنوع نامرتب بالاست. مادامی که این هزینه‌ها خیلی بالا باشند به‌طور منفی بر عملکرد مالی شرکت‌های تنوع یافته اثر می‌گذارند. بیشتر تحقیقات تجربی در شرق و غرب، در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه یک ارتباط منفی میان تنوع محصول و عملکرد مالی شرکت‌ها

- یافته‌اند. ممکن است در این بررسی اثر منفی هزینه راه‌اندازی با برخی اثرات مثبت تنوع از بین رفته باشد.
۴. شرایط اقتصادی ایران به گونه‌ای است که سودآوری بیشتر متأثر از رانت، شرایط بازار و حمایت دولت و عوامل فرعی است بنابراین انتخاب استراتژی تأثیر مورد انتظار را بر عملکرد و سودآوری شرکت‌ها نمی‌گذارد.
۵. ریشه استراتژی و کارایی آن در رقابت نهفته است از آنجا که رقابت در ایران رقابت کامل نیست انتخاب استراتژی اثر مورد انتظار را بر عملکرد ندارد (تئوری‌های مدیریت در شرایط رقابتی کاربرد دارند).
۶. برخی مواقع ممکن است هدف شرکت‌ها از تنوع‌گرایی سودآوری نباشد بلکه برای اهداف غیر از اهداف مالی از جمله دستیابی به مزیت رقابتی، کاهش ریسک و ... اقدام به متنوع‌سازی نمایند و در نتیجه نسبت‌های مالی در اینجا گویای اثرات تنوع‌گرایی بر هدف شرکت‌ها نیست.
۷. انتخاب و به‌کارگیری استراتژی «تنوع» بلافاصله پس از تصمیم‌گیری اثر خود را بر عملکرد مالی شرکت‌ها نشان نمی‌دهد بلکه شکاف زمانی بین تصمیم و اثر آن بر عملکرد مالی وجود دارد.
۸. وجود مارک‌های گسترده: معمولاً مشکل است که تمام محصولات یک شرکت تنوع‌یافته تحت یک نام تولید شوند و این یکی از دلایلی است که باعث می‌شود تنوع اثر مورد انتظار را بر عملکرد نداشته باشد.
۹. تغییر مداوم جهت استراتژیکی: جهت‌گیری‌های کسب و کارهای گروهی ممکن است در چندین جهت انجام شود ولی اگر جهت‌گیری‌های آنها موافق و متجانس با مزیت‌های هسته‌ای گروه نباشد، گروه‌ها در معرض ریسک شکست و از بین رفتن قرار می‌گیرند ممکن است از دلایلی که تنوع در این بررسی منجر به نتایج مورد انتظار نشده است این باشد که مدیران عالی به‌طور هوشیارانه جهت استراتژیکی کسب و کارها را انتخاب ننموده و مدام تغییر جهت داده‌اند.
۱۰. احتمالاً برخی از تنوع‌ها در این بررسی به این دلیل به نتایج مورد انتظار نرسیده‌اند که مدیران عالی سازمان بطور استراتژیکی و هوشیارانه اقدام به تنوع‌گرایی ننموده‌اند بلکه به علت شرایط محیطی و به‌صورت تاریخی تنوع‌یافته و دنباله‌رو محیط شده‌اند.

۱۱. از علل دیگر اختلاف در انتظارات و یافته‌ها اقدام به تنوع‌گرایی با منطق سازمانی تنوع است زیرا همان‌طور که در مبانی نظری نیز به آن اشاره شد هدف آن با منطق اقتصادی و شخصی تفاوت دارد و اهداف غیر از سودآوری را دنبال می‌نماید.

پیشنهادات عملی مبتنی بر نتایج تحقیق

۱. پیشنهاد می‌گردد مدیران عالی در صورت تمایل به به‌کارگیری استراتژی تنوع به‌صورت استراتژیکی عمل نموده، ابتدا موقعیت فعلی خود، نقاط قوت-ضعف و فرصت-تهدید را بسنجند و سپس با دید روشن در صورتی که تنوع را برای رسیدن به مقاصد سازمان مناسب تشخیص دادند مبادرت به گسترش حیطه کسب‌وکار خود نمایند.
۲. عوامل سازمانی و ساز و کارهای سازمان را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و تنوع را مناسب با ساز و کارهای داخلی خود (فرهنگ، تعداد پرسنل، سرمایه، سبک مدیریت و ...) انتخاب نمایند.
۳. ممکن است نتایج هر یک از گزینه‌های تنوع‌گرایی و تمرکزگرایی به زودی نمایان نشود به مدیران پیشنهاد می‌گردد برای تصمیم‌گیری در مورد کارایی و اثربخشی استراتژی انتخابی، شکاف زمانی را در نظر گرفته و زود قضاوت ننمایند.
۴. مدیران عالی گروه‌های کسب‌وکار کشورهای در حال توسعه هنگام فرموله‌سازی استراتژی شرکت باید هزینه‌ها و اثرات منفی تنوع محصول و مشکلاتی را که از این تصمیم در سازمان به وجود می‌آید در نظر بگیرند. مدیران باید این موضوع را مدنظر داشته باشند که به منظور باقی ماندن در بازار باید ویژگی رقابتی داشته باشند. حضور در تعداد زیادی پرتفوی محصول بدون صرفه‌جویی مشخص یا مزیت استراتژیکی در هیچیک از آنها، سازمان را در صحنه رقابت در حاشیه ننگه می‌دارد. در حالی که آنهایی که عملکرد بهتری در تعداد محدودی خطوط کسب‌وکار منتخب دارند در صحنه رقابت جایگاه بهتری خواهند داشت.
۵. پیشنهاد می‌گردد مدیران، در صورت تمایل به تنوع‌گرایی از قبل پیش زمینه‌های لازم برای سودمندی تنوع از جمله اندازه سازمانی، توانایی و مهارت مدیریتی و را فراهم نمایند.

۶. از آنجا که بیشتر مطالعات به این نتیجه رسیده‌اند که دستیابی به عملکرد بهتر زمانی اتفاق می‌افتد که شرکت‌ها کسب و کار اصلی خود را گسترش دهند و در خطوط کسب و کار جانبی متنوع نشوند؛ به مدیران پیشنهاد می‌گردد که در صورتی که انگیزه قوی برای تنوع‌گرایی ندارند، به تمرکز و گسترش فعالیت در حیطه کسب و کار غالب سازمان روی آورند. به عبارت دیگر، سازمان‌ها بر مزیت هسته‌ای و اصلی خود تمرکز نموده و آن را پرورش دهند و به موقعیت‌های نامرتب که احتمال شکست دارد وارد نشوند.
۷. از عوامل دیگری که در موفقیت سازمان‌ها اثرگذار است، جستجوی بازارهای بین‌المللی و افزایش قوت سازمان در کسب و کار اصلی و گسترش آن به سایر کشورها است. به مدیران عالی سازمان‌ها پیشنهاد می‌گردد که با ورود به بازارهای بین‌المللی و تمرکز بر مزیت هسته‌ای و رقابتی، ثروت کسب و کارهای خود را افزایش دهند.
۸. مدیران عالی باید اهمیت چرخه عمر صنعت در انتخاب استراتژی تنوع را مدنظر قرار دهند.

منابع

۱. آذر، عادل (۱۳۸۱). *آمار و کاربرد آن در مدیریت*، جلد دوم، چاپ ششم، انتشارات سمت.
۲. سکاران، اوما؛ ترجمه: صائبی، محمد؛ شیرازی، محمود (۱۳۸۴). *روش‌های تحقیق در مدیریت*، چاپ سوم، انتشارات موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.
۳. قالیباف اصل، حسن (۱۳۸۰). *مجموعه مدیریت شامل مدیریت مالی - کتاب ارشد*، چاپ اول، انتشارات پوران پژوهش.
4. Baldwin, J.; Beckstead, D.; Gellatly, G.; Peters, A.; June (2000). *Patterns of Corporate Diversification in Canada: An Empirical Analysis*, Analytical Studies Research, Research Paper Series.
5. Basu, S.; Akmanligil, M.; Withworth, J.; Kumar, A.; (2002). *a Neutral Network Approach to Predicting Corporate Diversification Strategies*, the University of Memphis, Department of MIS/DS.

6. Brost A.; Kliner H.; 1995, "New Developments in Corporate Diversification Strategies", *Management Research News*, Vol. 18, No. 3-5.
7. Bruche, G.; (2000). "Corporate Strategy, Relatedness and Diversification"
8. Doukas, J.; Holmen, M.; Travlos, N.; February (2001). *Corporate Diversification and Firm Performance: Evidence from Swedish Acquisitions*.
9. Gollop, F.; Monahan, J.; (1991). "A Generalized Index of Diversification: Trends in US Manufacturing", *the Review of Economics and Statistic Journal*.
10. Grant, R.; (1988). "Diversity, Diversification and Profitability among British Manufacturing Companies", *Academy of Management Journal*, Vol. 31, No. 4.
11. Hall, E.; (1995). "Corporate Diversification and Performance: an Investigation of Causality", *Journal of Corporate Diversification*, Vol. 20, No. 1.
12. Kakani, R.; December (2000). *Financial Performance and Diversification Strategy of Indian Business Groups*, Indian Institute of Management Calcutta.
13. Kakani, R.; July (2001). *Explaining Diversified Business Groups Failure & Focused Business Groups Success in India*, School of Business & Human Resources.
14. Kruse, T.; Park, H.; Park, K.; Suzuki, K.; March (2002). "the Value of Corporate Diversification: Evidence from Post-Merger Performance in Japan".
15. Lopes, T.; (2001). "Diversification Strategies in the Global Drinks Industry", Business School, University of Oxford.
16. Martynova, M.; Oosting, S.; Renneboog, L.; November (2006). *The Long-Term Operating Performance of European Mergers and Acquisitions*, ECGI Working Paper Series in Finance.
17. Mathur, I.; Sang Kim, Y.; (2007). "The Impact of Diversification on Firm Performance", *International Review of Financial Analysis*.
18. Nayyar, P.; 1992, "on the Measurment of Corporate diversification Strategy: Evidence from Large US Services Firms", *Strategic Management Journal*, Vol. 13, No. 3

19. Pandya, A.; Rao, V.; 1998, "Diversification and Firm Performance: An Empirical Evaluation", *Journal of Financial and Strategic Decisions*, Vol. 11, No. 2.
20. Retrieved: January 2007, from:
<http://www.scholar.lib.ut.edu/theses/available/etd-72098-16051/unrestricted/chapter2.pdf>.
21. Retrieved: January 2007 from:
<http://www.vlerick.be/research/pdf/dissertation/kurt-verweire/chapter%203.pdf>.